

Yozlaşmanın Ekonomik ve Toplumsal Boyutlarının Zaman, Mekan ve Etiksel Açıdan Analizi

Araş. Gör. Dr. Birol AKGÜL

Niğde Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Niğde

ÖZET

Herhangi bir toplumda yozlaşma olgusunun yaşandığına dair bir yargıya varabilmek için; o toplumun ekonomik ve toplumsal sistemlerinin mükemmel işlediği zamanlardaki en ideal örneğiyle bir kıyaslama yapılır. Burada, ideal olarak kabul edilen süreçteki mevcut yasa ve formal düzenlemelerden uzaklaşma, yozlaşma olarak algılanmakta; yasal ve kurumsal formların uygulanmama ya da suistimal sıklığı ise; yozlaşmanın yoğunluğunu ifade etmektedir. Yozlaşmanın ekonomik ve toplumsal boyutları açısından analizi yapıldığında ise, belli bir zamanda, belli bir mekanda ve belli bir toplumda görülen sınırları çizilmiş bir olgu olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede; farklı zaman dilimlerinde görülebildiği için zamansız ve her toplumda görülebildiği için de küresel bir olgudur denilebilir.

Anahtar Sözcükler: Yozlaşma, Yozlaşmanın Boyutları, Yozlaşmanın Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Kalkınma ve Yozlaşma Arasındaki İlişki.

An Analysis Of Economic And Social Dimensions Of Corruption From Time Location And Ethical Perspectives

ABSTRACT

In order to be able to decide whether there are corruptions in a society we need to compare that current situation of the society with the most ideal situation that the society went through when its economic and social systems were most properly operating. As a result of this comparison, if it is seen that the society is behind the formal legal arrangements of the situation that accepted as ideal then it could be said that there is a corruption. The level that formal legal arrangements are neglected to be exercised would show the intensity of the corruption. When corruption is analysed from economic, social and historical perspectives, it could be seen that it is not a phenomena peculiar to a particular place, time and society. In this context, corruption could be regarded as an indefinite phenomenon, since it could be seen any time, and as a global phenomenon since it could be seen in any society.

Key Words: Corruption, Dimensions of Corruption, The Economic and Social Effects of Corruption, The Relationship Between Corruption and Development.

GİRİŞ

“Yolsuzluk” kavramı olarak, yasa ve etik dışı sayılabilecek haksız kazançta yol açan tüm işlem ve eylemleri içermektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde yolsuzluklar; idari, siyasi, örgütlü, örgütsüz, kamu-özel sektör, gönüllü vb gibi ayırımlarla incelenebilse de özde haksız kazancı içermesi yönüyle birbirinden farksızdır. Yozlaşma kavramı bazen “yolsuzluk kavramı” ile birbirine karıştırılmaktadır. Bazı araştırmalarda benzer kavramlar olarak görüldüğü veya aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Fakat yozlaşma ve yolsuzluk

kavramları, hem anlam hem de kapsam olarak birbirinden farklı kavramları ifade etmektedir. Aslında yolsuzluk, yozlaşmaya yol açan unsurlardan sadece birisidir. Ancak, yolsuzlukların zaman içinde toplumun birçok kesimine yayılması, yozlaşmaya yol açmakta ve yozlaşma sürecini hızlandırmaktadır.

Yolsuzluk oluş şekli bakımından sadece kamu görevlilerinin işlediği bir suç olmayıp, toplumun bütün üyeleriyle ilgilidir. Yolsuzluk işlevi hem devletin içinde yer alan kişiler, hem de devletin dışında bulunan kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Devletin dışındaki kişilerin kendi (ekonomik, sosyal ya da siyasal) çıkarları için, mevcut yasaların uygulamalarından kaçınmak veya yasaların uygulanmasının menfaat yönünde değiştirilmesi karşılığında, kamu çalışanlarına bazı çıkarlar sağlamaları, yolsuzluk işlevinin bir boyutudur. Diğer boyutu ise; kamu çalışanlarının kendi mevkilerini kullanarak ailelerine ve yakın dostlarına, bazı yasa ve politikaları yürürlüğe koymaları veya kaldırmaları suretiyle çıkar sağlamaları sonucu, yolsuzluğun gerçekleşmesidir (Osterfeld, 1994: 26).

Yolsuzluklar karşısında tam olarak bir sonucun alınmamasının birçok nedeni olabilir. Bunlar yasal ve hukuki gerekçeler olabileceği gibi, sosyolojik, kültürel ve siyasi gerekçelerle de açıklanmaya çalışılabilir. Bazı yazarlara göre, yolsuzlukla ekonomik kalkınma arasında olumlu ilişki mevcuttur (Osterfeld, 2004: 25). Bu yaklaşıma göre; devlet imkanları yolsuz biçimde de olsa müteşebbis yaratmak için bazı işadamlarına aktarıldığında, özel sermayenin güçlenmesi sağlanacaktır. Bu şekilde ekonomik kalkınma yolunda olumlu bir gelişme sağlanacaktır. Fakat bazı olumlu sonuçları olduğu kabul edilse bile, yolsuzluklar genelde toplum vicdanında derin yaralar açmaktadır. Ayrıca, yolsuzluğun birçok ekonomik dengeyi de tahrip ettiği bilinen bir gerçektir. Üstelik yapılan bazı araştırmalar sonucunda, “yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde, hem kamusal hem de özel yatırımların daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır” (Cingi, 1994: 5).

Aslında yolsuzluk olgusu, tüm toplumlar için evrensel bir sorundur denilebilir. Yolsuzluğun haksız rekabet şartları altında, haksız kazançlara yol açan fonksiyonu, toplumda kolay para kazanmak isteyenleri cezbederek, yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yolsuzlukların toplum hayatında uzun süreler görülmesi, yolsuzlukların kronikleşmesine neden olmakta ve yozlaşmaya dönüşmektedir.

Yolsuzlukların kronikleşmesinin ve yozlaşmaya dönüşmesinin asıl nedeni ise; yoksulluk-yolsuzluk-yozlaşma kısır döngüsünün kırılmamasından kaynaklanmaktadır. Yolsuzluklar, yoksulluk koşullarında kolaylıkla gelişebilmekte; geliştikçe de yoksullaştırıcı etkisi artmakta, dolayısıyla, tüm sistemin (sosyal, ekonomik, siyasal vb) yozlaşması sonucunu veren kısır döngülerin oluşmasına neden olmaktadır (Cingi, 1994: 3). Yozlaşma, özellikle ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki bozulmaların sonucunda, ideal olarak kabul edilen düzenden uzaklaşıldığı ölçüde ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal ve ekonomik alandaki yozlaşmaların her biri, değişik bakış açılarıyla, “ekonomik yozlaşma”, “siyasal yozlaşma”, “sosyo-kültürel yozlaşma”

başlıkları altında incelenebilir. Ancak bu makalede “yozlaşma kavramı” siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki yozlaşmaların tümünü kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu çerçevede, öncelikle yozlaşma kavramı ve bu kavramın kapsamı incelenerek yozlaşmanın ekonomik ve toplumsal etki ve boyutları zaman, mekan ve etiksel açıdan ele alınarak analizi yapılmaktadır.

1. YOZLAŞMANIN KAPSAMI

“Yozlaşmanın kaynağı ve kapsamı nedir? Önce ekonomik alanda mı, yoksa toplumsal alanda mı başlamaktadır?” gibi sorular, uzun yıllardır tartışılmakta ve bu konuyla ilgili çok sayıda yorum yapılmaktadır. Bu yorumlarda “yozlaşmanın kaynağı ve kapsamı” konusunda, belli noktalarda uzlaşılabildiği görülmektedir. Ancak, her ne kadar; “yozlaşmanın önce toplumsal (siyasal ve sosyal) alan ve kurumlarda başladığı, sonra da ekonomik alana yayıldığı” gibi yaygın bir kanı bulunsa da aslında, önce hangi alanda başladığını belirlemek imkansızdır. Bu konuda yapılan tartışmalar; toplumun örneklemelerde yaygın olarak kullandığı; “tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan çıkar?” şeklindeki kısır döngüye benzer bir sonuca götürebilir.

Benzer şekilde, kuraldışıılığın nereden itibaren yozlaşmaya dönüştüğü, yozlaşmanın ekonomik boyutu ile toplumsal boyutunun hangi noktadan itibaren ve hangi kıstaslara göre ayrıldığını tespitte çalışmak da, her türlü yoruma açık, keyfi bir değerlendirmedir. Süreç içerisinde toplumsal ve ekonomik bir olgu olarak ortaya çıkan yozlaşmanın ekonomik boyutu ile toplumsal boyutlarının sınırlarını ayırmak ve bu sınırları belirlemek imkansızdır. Aslında böyle bir ayırımın yapılmasına ihtiyaç da bulunmamaktadır. Çünkü yozlaşmanın toplumsal boyutu ile ekonomik boyutunun birbiriyle içiçe geçmiş olması, böyle bir ayırımı gereksiz kılmaktadır.

Yozlaşmayı sadece kamu çalışanlarının, bürokratların ve siyasetçinin muhatap olduğu bir olgu olarak görmek yanlıştır. Yozlaşma, toplumun bütün kesimini ilgilendiren, toplumun belli bir kısmının aktif olarak, belli bir kısmının da pasif olarak; değişik yoğunlukta katılımı ile gerçekleşen bir süreçtir. Yozlaşma olgusunu yaşayan bir toplumun bütün unsurlarının, az ya da çok bu süreçte yer aldığı ve rol oynadığı görülmektedir. Siyasetçiler, seçmenler, memurlar, işçiler, öğrenciler, köylüler, gazeteciler, iş ve torpil arayanlar, ihracat ve yatırım desteği peşinde koşanlar, makam ve mevkilerini yükseltmek isteyenler... Hepsi de şöyle veya böyle yozlaşma sürecinin içindedirler ve yozlaşma olgusuyla ilgilidirler.

Toplumun içinden çıkan ve toplumu oluşturan bütün unsurların, ekonomik karar ve etkinliklerden sağlanacak bazı çıkarları veya uğrayacakları zararları vardır (Aktan, 1993: 152). Mevcut noksanlıklarından veya aksaklıklarından yararlanarak, toplumun ya da kişilerin zararına, çıkar sağlama gayretinde bulunan unsurlar da daima olabilecektir. İster özel sektörde herhangi bir konumda bulunsun, isterse kamu çalışanı veya siyasetçi olsun; kamu çıkarının zedelenmesi pahasına, üçüncü kişilerle işbirliğine giderek çıkar sağlayanlar, yozlaşmada birinci derecede rol almakta ve yozlaşmadan sorumlu duruma düşmektedirler. Örneğin; siyasetçinin yozlaşması karşısında, her ne sebeple olursa

olsun siyasetçilere destek vermeye devam eden seçmenleri de yozlaşmanın aktörleri konumdadırlar. Yeni gelişmeler sonucu ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalan anayasa maddeleri, kanunlar ve yönetmelikler ile bunları etkin şekilde uygulama konusunda motivasyonu kaybetmiş siyasetçiler, bürokratlar ve tüm kamu çalışanları da yozlaşmanın oluşumunda rol alan diğer unsurları oluşturmaktadır. Toplumunu oluşturan tüm bu unsurların tasarruf ettikleri imkan, yetki ve kaynakları, kendi çıkarları için kullanmaları, toplumsal değerleri ve birliği ayakta tutan ilkelerin önemli ölçüde zarar görmesine ya da geçerliliğini yitirmesine neden olmaktadır.

Yozlaşmanın kaynağını tespit açısından genel bir değerlendirme yapıldığında; yozlaşma olgusunun, her zaman her toplum için (aynı şekilde ve aynı kapsamda) tüm toplumsal unsurları kapsayacak şekilde olacağını söylemek mümkün değildir. Ancak teoride yozlaşmanın, toplumunu oluşturan tüm unsurları kapsayabilmesi mümkün görünmektedir. Yozlaşmanın kaynağını; özel çıkar sağlama gayesiyle, toplumda mevcut "hukuki, ekonomik, dini, etik ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunma gibi yolsuzluk uygulamaları" oluşturmaktadır (Johnston, 1996: 42).

Bu açıklamalar ışığında yozlaşma kapsam olarak; “meşru olmayan çıkarlar uğruna ekonomik ve toplumsal imkanların veya kamu otoritesinin kötüye kullanılmasını, ekonomik, bürokratik ve siyasal yapının yetersizliklerini, toplumsal değerlerdeki aşınma ve bozulmaları, hukuki, ekonomik, etik ve kültürel normların toplumun temel ihtiyaçlarına cevap vermemesini” ifade etmektedir.

2. YOZLAŞMANIN ZAMAN BOYUTU

Yozlaşmayı belli bir zaman dilimi ile sınırlandırmak mümkün değildir. Tarihsel süreçte, kurumların oluşmamış olduğu ilkel ve geleneksel toplum yapısından, günümüzün modern toplum yapısına gelinceye kadar, toplumlar yozlaşma ile karşı karşıya kalmışlar; iç içe yaşamışlardır. Bir başka ifadeyle yozlaşma, toplumun olduğu her yerde, ilk zamanlardan beri hep var olmuş, en az devlet kadar eski bir olgudur.

Yozlaşma, toplumsal yapıya göre türleri ve boyutları bakımından değişiklik göstermekte ve devletin karar alma mekanizmasının gerçekleştiği siyasal-tarihsel süreçte oluşmaktadır. İnsanlığın uzun tarihsel gelişimi içinde ortaya çıkan ve sonra tarihten silinen devletlerin, çökme ve yok olma sebeplerinin başında yozlaşmanın geldiği, siyasal düşünürler ve toplum bilimciler tarafından ortaya konulmuştur.

İbni Haldun, devleti, kabile düzeninin son basamağı olarak görür. Devlet egemenliğini kullanacak yöneticinin de o mevkie layık olduğunu, yararlı tutum ve davranışları ile kanıtlaması gerekmektedir. Herkes yönetici tahtına oturtulamaz. Ancak, yöneticiler iktidara geldikten sonra mutluluğa, varlığa ve bolluğa alışır, toplumda yaşayan insanları köle olarak görürler, devlet olanaklarını alabildiğine kullanırlar. Yöneticilerin yozlaşmış uygulamalara saptıkları zaman yenileri onların yerini alır. İbni Haldun'a göre bu devamlı olarak tekrarlanarak sürer gider.

Devlet hayatı da aşamalardan geçmektedir. "Devletin kurulması, gelişmesi ve çöküşü birbirini izler" (Göze, 1987: 93).

Devlet oluşumları incelenirken, tarihsel süreçte, değişik şekillerde oluşturulmuş devlet sistemleri ve yönetimleri göze çarpar. Bu konuda Jean Jacques Rousseau; devlet sistem ve yönetim biçimlerini üç ana kategoriye ayırmıştır. Bunlar; toplumun tüm yetki ve yönetim görevlerini bir kişinin eline bıraktığı monarşi, azınlığın ya da seçkinlerin toplumu yönetmesi anlamına gelen aristokrasi, yasaları yapan ve uygulayan toplumun yine kendisi tarafından, kendi (halkın) içinden seçilmiş kişilerce yönetilmesi anlamına gelen demokrasidir. Devlet rejimlerinden hangisi olursa olsun, Rousseau'ya göre; her zaman boyutunda, değişik türde veya boyutta da olsa mutlaka "yozlaşma" mevcuttur. Rousseau "devlet büyüdükçe, özgürlük de o oranda küçülür " (Göze, 1987: 208) diyerek, devletin büyümesinin yozlaşmaya doğru gideceğini ve otokrasiye dönüşeceğini belirtmektedir. Montesquieu, her devirde, iktidar kullanımında etiğe ve yasalara aykırı hareket etmenin mümkün olduğunu hatta bunun kaçınılmaz olduğunu belirtir (Göze, 1987: 189).

Machiavelli, tarihi yararlanılabilen, taklit edilebilen olayların yaşandığı bir geçmiş olarak görmektedir. Önemli olan tarihsel gerçek değil, örnek alınacak ideal gerçektir. Bu bağlamda Makyavelizm'e göre, amaca ulaşmak için düşündüğünden başka türlü konuşma ve davranma yozlaşma değil, yapılması gereken normal uygulama tarzıdır (Turan, 1993: 327).

Siyasal iktidarın kullanımında, günümüzde olduğu gibi geçmişte de şaşılacak kadar benzer özelliklerde yozlaşma ve yolsuzluklara rastlanmaktadır. Bunlardan bir kaçını irdelediğimizde, günümüz toplumlarının yaşadıkları bozulma ve yozlaşma mukayesesi daha net ve doğru olarak yapılabilecektir. Bundan 2300 yıl önce, Brahman Başbakanı'nın yolsuzluğun kırk yolunu saydığı, eski Çin'de ise, rüşveti önlemek üzere memurların maaşlarına ilaveten Yang-Lien adı verilen bir takım ek ödemelerde bulunduğu bilinmektedir (Johnston, 1986: 460). Babil'de, Hammurabi Kanunları'nda, yönetim ahlakının ilk ihlali olarak siyasi iftira ve yalancılık gösterilmektedir. Cezası ölüme kadar ağırlaştırılmıştır. Hezekiel (M.Ö.654) "yöneticilerin yalan söylemesi ve yaptıklarını halktan gizlemeleri, tanrının inkarıdır" dediği için kralın emriyle kafası ikiye bölünmüştür (Johnston, 1986: 460-461).

Eski Hindistan'da, Mezopotamya'da, Filistin'de, Mısır'da, Yunanistan'da, Roma İmparatorluğu'nda, Emevi ve Abbasi Dönemleri'nde, Bizans'ta, Selçuklular'da, Osmanlı'da ve daha birçok geçmiş uygarlık ve devletlerde yozlaşma ve yolsuzluk belirgin şekilde görülmüştür. Emeviler ve Abbasiler Dönemi'nde rüşvetin yaygınlaştığı ve özellikle Abbasiler'in son dönemlerinde kadılık makamının satıldığı, buna karşılık kadıların da rüşvetle iş gördükleri, kendilerine emanet edilen vakıf mallarını kendi çıkarlarına kullandıkları bilinmektedir (Alkan, 1993: 188).

Günümüzde bile kullanılan "Bizans Saray Oyunları gibi" ibaresi, Bizans'ta ki yozlaşmanın hat safhalara ulaştığını anlatan bir deyim niteliğindedir.

Bizans'ın hemen her döneminde rüşvet ve yolsuzluklar ülke yönetiminde yaygın şekilde görülmüştür (Alkan, 1993: 189).

Osmanlı Devleti'nde de özellikle belli dönemlerde, "rüşvet" devlet çarkını tamamen sarmıştı (Mumcu, 1969: 85). Valilik, Sancak Beyliği, Vezirlik ve Kadılık makamları parayla satılır olmuştur. Devlet büyüklerine verilen rüşvet ise halktan alınan rüşvet ve haraçlarla telafi ediliyordu (Alkan, 1993: 189). Osmanlı'da ki yozlaşma başlangıçta aşırı boyutlarda değildi. Ekonomik ve toplumsal düzenin bozulması sonucu, zaman içerisinde, siyasal yaşamı etkilemiş ve yozlaşma giderek artmıştır (Alkan, 1993: 191).

Geçmişte yaşanan olguların, günümüz olgularıyla büyük bir benzerlik göstermesi, yozlaşmanın zaman boyutunun olmadığı, belli bir zaman dilimiyle sınıflandırılmayacağı savını destekleyen önemli bir argüman olarak kabul edilebilir. Eski zamanlarda siyaset, ekonomi ve toplumsal politikalar kralların, vezirlerin, saray erkanının, önde gelen komutanların ve soyluların ilgilendikleri bir güç ve uğraş alanıydı. Bu kişiler dışındaki sıradan insanların olup bitenden haberleri olmazdı. Bu kişilere göre sıradan insanlar siyasetten uzak durmalı idiler. Sıradan kişilerin siyasetle ilgilenmeleri yoz bir algıydı ve yozlaşmanın asıl sebebinin oluştururdu. Çağdaş siyaseti, eski zaman siyasetinden ayıran en önemli özellik ise; bireyin ve kitlelerin siyaset sahnesine girmesidir. Çağdaş siyaset anlayışında güç ve otorite belli bir elde toplanmamakta, halka dağıtılmaktadır.

Halini beğenmeyerek, yakınma ve düzen değişikliği isteme her toplumda, her zaman olabilecek bir olgudur. Fakat yakınma ve hak isteme bilincine varılması, bu bilincin kalıcı ve etkili olması özellikle yazının icadından sonra gerçekleşmiştir (Osterfeld, 2004: 29). Yazının icadı ile kavramlar gelişmiş, kamuda bilinçlenme ve bilgilenme gerçekleşmiştir. Bilinçlenme sonucu kamuoyundan, kamu vicdanından, yozlaşma ve yolsuzlukların karşısında bir güç olarak kamu gücünden bahsedebilmek söz konusu olmuştur.

Yozlaşma kamu vicdanının vardığı bir yargıdır ve bu yargılar sabit değildir. Zaman içerisinde değişiklik gösterirler. Belli bir zaman diliminde yozlaşma göstergesi olarak algılanan davranışlar, başka bir zaman diliminde yozlaşma olarak algılanmayabilir. Bunun tersi durumlar da değişik zamanlarda olabilir. "Daha önce olağan karşılanabilen ya da uygun bulunabilen bir durum ya da davranış, daha sonraki bir dönemde yozlaşma olgusu olarak kabul edilebilir" (Turan İ., 1993: 375). Çünkü, zamanla, değer yargıları da değişime uğrayabilmektedir.

Yozlaşma olgusunun çok yaşandığı durumlarda, toplum içinde eskiye özlem duyma eğilimi görülür. Bu tür özlem ve istekler doğal kabul edilebilir. Fakat bu tür eğilimler, zamanla, bir siyasal görüş biçimini alabilmektedir. Böylece nostaljiyi ideolojiye dönüştüren siyasal yapılanmalar oluşabilmekte ve bu siyasal yapılar, geçmişteki hataları göz ardı edebilmektedirler. Böyle bir durumda, toplumsal bazda, tarihsel olgulardan ve olaylardan ders almak, yaşanmış hataları ve yozlaşmaları ortaya çıkarmak engellenebilmektedir. Halbuki tarih tekerrürden ibaret olmamalı, yaşanılmış hatalardan ders alınması için büyük bir imkan

olmalıdır. Çünkü, tarihsel tecrübe ve bilgiler, toplumun bilinçlenmesinde ve yozlaşmanın önlenmesinde önemli katkılar sağlayabilmektedir.

3. YOZLAŞMANIN MEKAN BOYUTU

Ekonomik, sosyal ve siyasal yapı ne olursa olsun, bugün yozlaşma ve yolsuzluklar dünyanın birçok ülkesinde görülmektedir. Toplumu oluşturan unsurlar içinde, özellikle kamu görevlileri ve siyasetçilerin pozisyonlarını, çıkar sağlama amacıyla kullanmaları giderek daha geniş bir alana yayılmakta, yozlaşma ve yolsuzluklar adeta küresel bir boyut (Global Corruption) kazanmaktadır. Başka bir deyişle, yozlaşma; “belli ülkelere özgü bir olgu olmayıp, küresel bir olgudur” (Ergun, 1988: 26). Hatta küreselleşme ile yolsuzluklardaki artış arasında doğrudan bir ilişki olduğu bile ileri sürülmektedir. Buna rağmen en çok yolsuzluk az gelişmiş ülkelerde vardır.

Az gelişmiş ülkelerdeki yozlaşmanın nedenleri arasında; “demokrasi kültürünün yeterince yerleşmemesi, siyasal partilerin kurumsallaşmamış olması ve seçmen kitlelerinin gerekli bilinç ve bilgiden yoksunluğu, toplumun eğitim düzeyinin düşüklüğü, hukuk sistemindeki belirsizlik ve boşluklar, adaletsiz servet ve gelir dağılımı ile kamu görevlilerinin maaşlarının düşüklüğü” gibi birçok neden gösterilebilir.

Yozlaşmanın ana kaynağını oluşturan yolsuzluklar, genellikle ekonomik işlem ve faaliyetlerin bulunduğu alanlarda; iş çıkarlarının, her türlü düzenleme ve değerlerin önüne geçtiği uygulamalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Burada ülkenin gelişmişlik düzeyi, denetleme mekanizmalarının etkinliği, yasal düzenlemeler ve etik değerlere bağlılık gibi faktörler, yolsuzlukların gerçekleşip gerçekleşmemesinde belirleyici olmaktadır. Ancak, iş çıkarlarını her şeyin üstünde tutarak yolsuzluk uygulamasını göze alan kurum yada işletmelerin, farklı ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerinde, ülkelerin gelişmişlik durumuna göre, çifte standartları uyguladığı da görülmektedir. Örneğin, “İngiltere’de rüşvet vermeyi aklından bile geçirmeyen İngiliz şirketleri, Latin Amerika’da veya Ortadoğu’da rüşveti, ülkenin geleneği olarak görebilmektedirler” (Klitgaard, 1991: 77).

Bu çerçevede; yozlaşma olgusunu değerlendirmede kullanılan kıstasların, ülkeden ülkeye farklılaşabildiği söylenebilir. Ülkeler arasındaki değişik gelişmişlik düzeyi ve kültürel yapı, bu farklılıklarda önemli etkenlerdir. Örneğin komşularımız İran ve Suriye’de, devlet yönetiminde akrabalara ve hemşehrilerine görev vermek normal karşılanırken ülkemizde böyle bir olgu olumsuz karşılanmakta, yozlaşma olarak değerlendirilmektedir. Yine başka bir örnekte; Azerbaycan’da Cumhurbaşkanlığı makamına, babasından sonra oğlunun geçmesi halk tarafından desteklenebilirken, Türkiye’de böyle bir destek hiç görülmemiştir.

Yozlaşmanın küresel özellik arz ettiği gerçeğini ortaya koyan yeni gelişmeler de söz konusudur. Son yıllarda sosyalist sistemlerin uğradığı başarısızlıklar, devletin iktisadi alandaki politikalarının yozlaştığı kanısının toplumlar tarafından benimsenmesine neden olmuştur (Turan, 1993: 375). Bir zamanlar özelleştirme olgusu yozlaşma kavramını akla getirirken, günümüz

toplumlarında ise yozlaşmanın önlenmesinde en etkili çözüm yollarından birisi olarak görülmektedir.

Günümüz toplumlarında, geçmiş toplumlarda da olduğu gibi belirgin şekilde (farklı türde ve boyutlarda da olsa) yozlaşma örnekleri görülmektedir. Bu örnekler, az gelişmiş toplumlarda daha yoğun ve tüm toplumu sarabilecek boyutlara ulaşabilmekte iken, gelişmiş toplumlarda, daha dar bir çerçevede ve genellikle yerel birimlerde görülmektedir (Ergun, 1988: 24). Hemen hemen her ülkede siyasal yozlaşmanın ve yolsuzlukların görülmesi, “yozlaşmanın belli bir mekana veya belli bir toplumun kültürüne has bir olgu değil, her ülkede görülen global bir olgudur” tezini doğrulayan örnekler, dünya ülkelerinde sayılamayacak kadar çoktur. Değişik ülkelerde yaşanmış ve sembol haline gelmiş yozlaşma örneklerinin ele alınması, bu çalışmada iddia edilen tezin doğrulanmasına katkı sağlamaktadır.

ABD'de halen bütün çabalara rağmen, bazı üst düzey bürokratlar partizanca atanmaktadır. Ayrıca, ahlaksal açıdan ne derece geçerli olduğu tartışılan lobicilik, Amerika'da kongre üyeleri üzerinde etki ve baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Bu uygulamaların, bazı durumlarda, kongre üyeleri üzerinde, rüşvet sınırına kadar ulaştığı belirtilmektedir (Johnston, 1986: 466). ABD başkanlarından Nixon'ın Demokrat Parti Genel Merkezine dinleyiciler yerleştirdiği ve sonra inkar ettiği için skandala dönüşen “Watergate Skandalı” ve İran'a gizlice silah satılması ve gelirinin de Güney Amerika'daki kontra gerillalarına aktarılması sonucu gelişen “İran-Kontra Skandalı”, Amerika'da görülen en ciddi siyasal yozlaşma örnekleridir. Yine ABD'de 1970-1990 yılları arasında hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği kadar kamu görevlisinin mahkum olduğu görülmüştür (Klitgaard, 1991: 97).

İtalya'da 1980-1990 yılları arasında siyasetçilere verilen rüşvet tutarı 10-20 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Fiyat Şirketler Grubu'nun üst düzey iki yöneticisinin tutuklanma sebebi ise; "Milano metroları ve malzeme satışı gibi ihaleler için bir milyar sekiz yüz milyon dolar rüşvet vermekle" (Milliyet, 25 Şubat 1993) suçlanmalarıdır. İtalya'da 1992 Şubatından, 1993 nisan ayına kadar geçen sürede 177 parlamenter hakkında soruşturma açılmış, 7 bakan istifa etmek zorunda kalmıştır. Yine bu dönemde yolsuzluk suçlamalarından 1398 kişi tutuklanmış, 281 kişi hakkında suç duyurusunda bulunulmuş, 1601 işadamı ve 893 devlet memuru hakkında soruşturma açılmıştır. Bu dönemin Başbakanı Amato, politikacıların ikiyüzlülüğü karşısında ise; "Özel konuşmalarında direnmemi, görevi sürdürmemi isteyen, ancak kamuoyu önünde beni istifaya çağıran kişilerle, işbirliği yapma olanağını tümüyle yitirdim" (Milliyet Gazetesi, 11 Mart 1993) diyerek, tepkisini dile getirmiş, ülkesinin siyasetinin yozlaşma boyutunu gözler önüne sermiştir.

Küba'da 1921-1925 yıllarında Küba Cumhurbaşkanlığı yapan Zajas'ın yakınları, söz konusu devre içinde, her yıl Milli Piyango'nun en büyük ikramiyesini kazanmaktaydı" (Şaylan, 1975: 83). Fransa'da, Fransa Hava Kuvvetleri Komutanlığı yapmış bir emekli Orgeneral, Fransız Hava Kuvvetlerine F-16 uçağı alınması için rüşvet karşılığı baskılarda bulunmuştur (Şaylan, 1975:

85). Japonya'da 1980'li yıllarda, 3100 rüşvet iddiasından 1300 tanesinde rüşvet alanlar tespit edilmiştir. Çin'de istatistiklere göre yolsuzluk olayları ekonomik suçların %50'sini oluşturmuştur. Hollandalı bazı parlamenterler uçak şirketlerinden belirli zamanlarda rüşvet almışlardır. Marcos'un ülkesini terk ederken götürdüğü servet 10 milyar dolardır. Zaire'de devlet memurları kadrolarının üçte ikisinin hayali olduğu, bununda bütçenin %20'sine tekabül ettiği tespit edilmiştir. Hindistan'da bir gazetede rüşvet tarifesi yayınlanmıştır (Klitgaard, 1991: 98). Ülkemizde ise İSKİ olayından Emlak Bankası skandalına, hayali ihracattan bankaların içini boşaltarak yapılan yolsuzluklara kadar bol miktarda örneklerle rastlamak mümkündür.

Değişik ülkelerde yaşanmış ve sembol haline gelmiş bu yolsuzluk örnekleri, aslında ülkelerin bu tür olumsuzluklardan kurtulmaları için bazen dönüm noktaları haline dönüşebildiğini de göstermektedir. Bu yolsuzluk örneklerinden ders alarak yazlaşmadan kurtulmayı hedefleyen ülkeler, kanuni tedbirlerin yanında, bireylerin yönetime bağlanma derecelerini artıran politikalara ağırlık vermektedirler. Özellikle son yıllarda teknolojinin olağanüstü gelişmesi ile elektronik devletin ön plana çıkması, bu politikaların daha etkin ve yaygın uygulanabilmesine olanak ve ortam yaratmıştır.

4. YOZLAŞMANIN ETİKSEL (AHLAKSAL) BOYUTU

Ahlak sözcüğünün etimolojik kökeni Arapça'dır. "Hulk", diğer deyişle "halk" sözcüğünün çoğuludur. Fakat Türkçe'de "ahlak" sözcüğü tekil anlamda kullanılır (Erdoğan, 1998: 56). Latince "moralis", Fransızca "morale", İngilizce "morals", Almanca "moral" sözcükleri ile ifade edilen "ahlak" kavramının öz Türkçe karşılığı ise "töre bilim" ve/veya "etik"dir. Ahlak kavramının tanım ve mana alanı ise oldukça geniştir (Hatemi, 1976: 4-5). Bolay'a göre (1997: 1304): "İnsanda bulunan güzel ruhi haller" gibi bir anlamı ifade eder. Türk Dil Kurumu'nun Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü'nde ahlak (1975), "Belli bir toplumda belli bir dönemde benimsenmekte olan... Yasalarla belirlenen doğru ve yanlışla ilişkin davranış kurallarıdır" şeklinde tanımlanmaktadır. Erdoğan (1998: 565) ahlakı, "Kişi ya da toplumca benimsenen davranış kurallarının toplamı" olarak açıklarken, Hatemi'de (1976: 2), "İyi ya da kötü davranışlara ilişkin doğal ya da kazanılmış alışkanlık" olarak tanımlamaktadır.

Ancak Türkiye'deki bilimsel çalışmalarda, "ahlak" sözcüğü ile "etik" sözcüğünün aynı anlamı içerdiği kabul edilmekte ve aynı kavramsal çerçevede kullanılmaktadır. Ekonomi literatüründe de genellikle "etik" sözcüğü kullanıldığı için bu yazıda da "ahlak" yerine "etik" kavramı tercih edilmektedir.

Yaklaşık 5000 yıldan beri kullanılan, incelenen ve tartışılan etik kavramının; iyi huy, seciye, doğruyu yanlıştan ayırma özeni, gerçeği belirleme iradesi, adalet hükmünün yüceltilmesi, verilen sözlerin tutulması, utanma kabiliyeti gibi tanımları da mevcuttur. Bütün bu tanımlar ışığında genel bir değerlendirme yapıldığında etik: Toplum içinde oluşmuş örf, adet, değer yargıları ve normların çerçevesinde, yapılması ya da yapılmaması gereken davranışların bütünüdür (Hatemi, 1976: 13). Toplumda iyi ve adaletli bir sosyal düzenin

oluşturulabilmesi ancak etiksel olgular ile birlikte gerçekleştirilebilir. Etik ölçüleri ve değerleri iyi ve kötüye dayanır. İyi-kötü kavramları ise durumsaldır.

Etiksel değerler; belli bir durumun ya da bir dizi benzer durumların sınırları içinde, büyük ölçüde öğrendiklerimize ve deneyimlerimize bağlı olarak oluşur. Etiksel davranış standartlarını, toplumsal yükümlülükler ve ödevler ile içinde bulunulan çağın etkileri, değer ve kültürel yapıları oluşturur. Toplumun yaşam tarzı, bir kuşaktan ötekine öğrenme ve deneyimlerle aktarılmaktadır. Toplumsal değerler, ekonomik örgüt ile siyasal yapı gibi kültürel öğelerden, toplumsal süzgeçten geçtikten sonra geriye kalan değerler, temel yargıları oluşturur. Toplumun kabul ettikleri bu yargılar, etik kavramı ile ifade edilmekte ve bu kurallara uygun davranış "iyi" yi, bunların dışındaki davranışlar ise "kötü" yü ifade etmektedir (Stinberg / Austern, 1995: 142).

Affetmek, doğru söz, anne babaya saygı, başa kakmamak, ahde vefa, doğru hareket, emanete sadakat, merhamet, güzel söz, sabırlı davranmak, davranışta ve düşüncede alçak gönüllülük gibi tutum ve davranışlar, güzel etiğe örneklerdir. Fakat bu kavramlar bireysel etiğe yöneliktir. Etik sözcüğü, sadece kişisel davranışları değil toplumsal davranışları da içermektedir. Diğer bir deyişle etik kavramı; aynı zamanda "Gazali Ahlakı", "Sokrat Ahlakı", Hristiyan Ahlakı", "Musevi Ahlakı", "İslam Ahlakı", "Ticaret-İş Ahlakı" gibi toplumsal davranışları içeren düşünce modellerinin ilkelerini ve bu ilkelerin içerdiği sistematik değerleri de ifade etmektedir.

Toplumsal davranışları içeren etik kurallarının önemli bir bölümü zamanla değişime uğramaktadır. Bu değişim hızı ise, toplum ne hızla değişiyorsa o oranda gerçekleşmektedir. Hızla değişen bu etik kuralları, "toplumda genel kabul gören normal düzeyine ulaşmamakta veya ulaşması zaman alabilmektedir" (Alkan, 1993: 20). Etiksel olguların gelişmesi ve yerleşmesi toplumun seviyesi ile yakından ilişkilidir. Değişen etiksel değerlerin toplumsal hayata aktarılmasında, yurttaşlık erdeminin ve sorumluluk bilincinin varlığı büyük önem taşımaktadır.

Etik olgusu; aslında ekonomik ve toplumsal sistemlerin işleyişini kolaylaştıran, ulusal birliği ve toplumsal bütünlüğü sağlayan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle toplumsal hayatta etiksel olgu ve kurallar çerçevesinde anlam ve ideal ön plandadır. Toplumsal hayatın devamı için; yeni değerler yaratılmasından ziyade, var olan ve gelecek kuşaklara aktarılmak istenilen değerlere yeni bir bağlılık anlayışı geliştirmek gerekmektedir. Bu da ancak halkın ihtiyaçlarına ve inançlarına uygun etik kuralları çerçevesinde oluşturulmuş bir siyaset ile mümkündür.

Toplumsal yaşam, aynı zamanda bir paylaşım sürecidir. Toplumda kimin, neyi, nerede, ne zaman ve nasıl alacağına veya alamayacağına ilişkin karar verme aşamasında, çıkar çatışmalarının görülebileceği bir süreçtir (Tekeli-Şaylan, 1974: 93). İnsanların yaşamsal çıkarları ile doğrudan ilgili olan karar ve uygulamaların, adalet ve hakkaniyet ölçüleri çerçevesinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi halde paylaşım ile ilgili kararların haksız olduğu inancının oluşması, ekonomik ve toplumsal hayatta yıkıcı bir etki göstermektedir (Klitgaard, 1991: 27). Çünkü,

ekonomik ve toplumsal etiğin temelini; kararların haklı ve adil olup olmadığına ilişkin etiksel yargılar belirlemektedir.

Etiksel kural ve yargılardan uzaklaşılması sonucu oluşan toplumsal ortamda, ekonomik, siyasal ve sosyal yozlaşmanın belirtileri görülmekte ve zamanla kaçınılmaz olmaktadır. Etik kurallarının anlamını yitirmeye başladığı ve yozlaşmanın yaşandığı toplumlarda; siyasetin bulaşılmaması gereken bir iş olduğu yargısı oldukça yaygındır. Dolayısıyla insanlar genellikle siyasetle ilgilenmekten kaçınırlar. Böyle yargı ve tutumların oluşması, kamuya çok iyi hizmet edebilecek olan insanların, kamu yönetimi dışında iş ve meslek aramalarına neden olmaktadır (Steinberg /Austern, 1995: 2). Ekonomik ve siyasal hayatta, etik kurallarının yok sayılmaya başladığı durumlarda; toplumsal hayatta da etiksel temel zayıflar, uygulamalarda haksızlıklar alabildiğince yayılır. Halkın devlete, demokrasiye ve toplumsal değerlere güveni sarsılır. Kamu kadrolarında siyasal kutuplaşmalar görülür (Tutum, 1976: 28). Memurlar ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için huzursuz olurlar (Topçuoğlu, 1977: 29). Ekonominin yapısında ve işleyişinde önce aksaklıklar sonra da aşınmalar meydana gelir. Ekonomik verimlilik gittikçe düşer, ülkenin rekabet gücü azalır, bölgeler arası gelir dağılımı bozulur. Göçler hızlanır ve dolayısıyla yerel yönetimler işlevsiz hale gelirler (Kıray, 1992: 79).

Böyle bir sosya-ekonomik ortamda; hem mikro, hem de makro ölçekte bozulmalar yaşanır. Kalkınmanın sağlanması ve refah seviyesinin artırılması güçleşeceği gibi bu yönde harcanan kaynaklarda israf edilmiş olur. Hem toplumsal alanda hem de ekonomik alanda, tedbir adı altında her tür yasak alabildiğine yaygınlaşır (Baydarol, 2003: 146). Devlette üst düzey görev alanlar, çıkarlarını ve bozuk yapıyı korumaya çalışır. Kamu yönetimindeki işler aksar veya yapılamaz. Politikacı-seçmen güvensizliği hat safhalara çıkar. Sosyo-ekonomik yapının her geçen gün daha çok bozulmasıyla; toplumun temeli olan aile kurumunda sıkıntılar artar ve aile içinde huzursuz bir ortam oluşur (Tosun, 1980: 9). İçinde bulunulan yozlaşma ortamında yolsuzluğu yapanlar da, bunlara seyirci aydınlar da, halk da durumdan yakındır. Eğitim sisteminde büyük ölçüde bozulmalar olur. Örgütlü suçlarda artış görülür. Politikacılar ve siyasi partiler her türlü çıkar ve baskı grubu ile finansal etkileşimde bulunur (Gürseller, 2002: 15). Medyanın siyasi görüş ve menfaati doğrultusunda siyasileri destekledikleri, siyasilerin de her türlü bozulma sebebini medyaya yükledikleri görülür.

Aslında ideal demokratik devlet yönetiminde yolsuzlukların ve yozlaşmanın yeri yoktur. Haksız ve adaletsiz her türlü ekonomik ve sosyal davranış, maliyeti, toplumun sırtına yüklenen, niteliği bozulmuş hizmetlerdir. Toplumdaki büyük çoğunluğun önem verdiği toplumsal değerler ile yaşamsal önem taşıyan ekonomik ihtiyaçları üzerindeki haksız ve toplumsal etiğe aykırı şekilde gerçekleştirilen uygulamalar, toplum hayatını ve toplumsal barışı ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu nedenle de ekonomik ve toplumsal hayatta, etik kurallarına aykırı herhangi bir uygulamanın savunulabilecek hiçbir gerekçesi olamaz.

5. YOZLAŞMANIN ÖNLENMESİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

Çağımızda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi, bu teknolojiye sahip olan ülkelere ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda, yeniden yapılanma açısından yeni ve büyük imkanlar sağlamıştır. Bu teknolojiler, klasik devlet yapılanmasından elektronik devlet yapılanmasına dönüşümü mümkün kılmıştır. E-devletin klasik devlet yapılanması karşısında, önemli ve etkin bir seçenek olarak belirmesi; halkın refahını arttırmada ve yozlaşmanın önlenmesinde en önemli yeni imkanlardan biri olarak kabul edilmektedir (Arifoğlu, 2002: 2). E-devlet modeli, vatandaşa daha kaliteli, hızlı ve adil bir hizmet sunabilmek amacıyla, katılımcı, şeffaf, etkin ve basit iş süreçlerine sahip bir devlet yapısını meydana getirebilme imkanı sunmaktadır (DPT, 2003: 1). Böyle bir devlet yapılanması, özellikle devlet işlerindeki şeffaflığı sağlayacağı için, “yozlaşmayı” ve “yolsuzluk yapma imkanlarını” azaltacaktır.

Klasik devlet yapılanmasından e-devlet yapılanmasına dönüşüm uygulaması, yozlaşmayı önleme açısından çok etkin bir yol olmakla birlikte, aynı zamanda başka dönüşüm çalışmalarının eş zamanlı olarak yapılmasıyla, daha da etkin hale gelebilecektir. E-devlete dönüşüm uygulaması gerçekleştirilirken, kamu kurum ve kuruluşlarının idare ve mülkiyet yapısında da önemli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede; “Kamu İktisadi Kuruluşları”nda özelleştirme uygulamasına gidilmesi, günümüz şartlarında, “ülke kalkınması”, “devletin etkin ve verimli işletilmesi”, “ulusal ölçekte rekabet gücünün artması” ve “yozlaşmanın önlenmesi” açılarından hem faydalı hem de zorunlu hale gelmiştir. Bu “sav” ekonomistler ve bilim adamları arasında halen en çok tartışılan konulardan biri olmakla birlikte, çoğunluk tarafından genel kabul görmekte ve savunulmaktadır. Bu nedenle de geçmişte, özelleştirme uygulamalarının, yozlaşmanın kaynağını oluşturduğu düşüncesi, günümüzde büyük bir değişikliğe uğramıştır denilebilir. Artık özelleştirme uygulamaları, yozlaşmanın önlenmesinde en temel ve zorunlu araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Kavrakoğlu, 2004: 7).

Dünyada yaşanmakta olan hızlı değişime bağlı olarak, e-devlete dönüşümde olduğu gibi, toplumsal yapılarda da dönüşüm kaçınılmaz hale gelmektedir. Yaygın olarak görülen, “sanayi toplumu” yapısından, gelecekteki ideal yapı olarak kabul edilen “bilgi toplumu” yapısına dönüşümün, gerekli şartları ve imkanları ortaya çıkmış bulunmaktadır. Aslında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, yaklaşık otuz yıllık bir süreci içermektedir (Kavrakoğlu, 2004: 7). Sanayi toplumunu doğuran teknolojik gelişmeler, bireyin “fiziki kapasitesini” ve “kaslarını en etkin şekilde kullanmasını” ön plana çıkarırken, bilgi toplumuna geçişle birlikte yaşanan gelişmeler ise; bireye “bilgiyi edinme” ve “bilgiyi en etkin şekilde kullanma” becerisini kazandırmayı hedeflemektedir (Tekeli, 2002: 15). Burada bilgiyi edinme kavramı ile; “var olanı anlama” olgusu ifade edilmeye çalışılırken, bilgiyi kullanma kavramı ile de; “bilgiden yeni bilgiler edinme”, yani “bilgi üretimi” işlevi ifade edilmektedir (Ahiska, 2002: 114). Bilgiyi rahatlıkla, şeffaf bir şekilde edinmek, etkin şekilde kullanmak ve bilgiden bilgi üretmek ise yolsuzluklar ile yozlaşma önündeki en büyük

engellerdir. Bu nedenle “Bilgi Toplumuna Dönüşüm” de yozlaşmayı önleyici gelişmelerden denilebilir.

Yozlaşmanın önlenmesinde etkin olan yapısal dönüşümlerden birisi de; klasik ticaret yapısından elektronik ticaret yapısına dönüşüm uygulamasıdır. Klasik ekonomi yapısı, aslında ekonomi politikalarının oluşturulmasından ekonomik karar ve uygulamaların hayata geçirilmesine kadar her aşamada, yolsuzluk uygulamalarına olanak ve ortam yaratabilmektedir. Hatta bu tür yolsuzluk olaylarına müdahale etmek, önlem almak çok uzun süreler alabilmektedir. Bu da yolsuzlukların uzun süreler ekonomik ve toplumsal hayatta yaşanmasına ve böylece yozlaşmanın tüm toplumu sarmasına neden olabilmektedir. Ancak, klasik ticaret yapısından elektronik ticarete dönüşüm uygulaması ise ekonomik işlem ve faaliyetleri şeffaflaştırmıştır.

Elektronik ticaret uygulaması ile her tür ekonomik işlem ve faaliyet, her an izlenebilir ve kontrol edilebilir hale gelmiştir. Bilindiği gibi; yozlaşmanın kaynağını oluşturan temel olgu gizliliklerdir. E-ticaretin, ekonomik işlem ve faaliyetlerdeki gizliliği ortadan kaldırarak şeffaf bir ekonomik ortam yaratması, yozlaşmanın önlenmesinde en etkili unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Ayrıca, e-ticaretin “zaman ve mekan kavramının anlamını değiştirici etkisi” de yozlaşmayı önlemede katkı sağlamaktadır (Akgül, 2004: 72). Bu nedenle, yozlaşmayı önleme önerilerinin bir diğeri de “elektronik ticaret uygulaması”nın, ülke genelinde yaygınlaştırılması olacaktır. Diğer bir deyişle; ülkelerin klasik ekonomi yapılarını, hızla e-ticaret yapısına dönüştürmeleri, hem kalkınmaları hem de yozlaşmalardan kurtulma ve korunmaları açısından önerilmektedir.

Yozlaşmanın önlenmesi için önerilen yapısal dönüşümlerden sonuncusu ise; eğitim ve öğretim sistemlerindeki yapısal değişim ve dönüşüm uygulamalarıdır. Teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişim aynı zamanda eğitim sisteminin de köklü bir şekilde değişmesini gerekli kılmıştır. Teknoloji, eğitim sistemindeki değişimin hem nedenini hem de değişim araçlarını oluşturmuştur. Bu çerçevede; “klasik eğitim sistemleri”, “e-eğitim” ve/veya “e-öğretim sistemleri” şeklinde bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Bilgisayar, internet ve bilgisayar destekli sistem ve araçların, eğitim sistemlerinde her geçen gün daha fazla kullanılması, bu dönüşümün gerçekleştiğini göstermektedir. E-eğitim veya e-öğretim gibi yapılanmalar, toplumun bilgiyi kullanabilir ve bilgiden bilgi üretebilir hale gelmesini sağlamakta, dolayısıyla da eğitim kapasite ve kalitesini arttırmaktadır. (Türkiye Bilişim Derneği, 2002: 529).

Bireyin, işletmelerin, endüstrilerin daha doğrusu tüm toplumsal unsurların, elektronik ortamdaki yararlanarak daha yaygın şekilde “bilgiyi kullanabilir” ve “bilgiden bilgi üretebilir” hale gelmeleri, toplumun yenilenme kapasitesini de artıracaktır. Böyle bir imkan ise; toplumun yaşamakta olan yozlaşmadan kurtulabilmesini ve olası yolsuzluklardan da korunabilmesini sağlayabilecektir (Gürsellers, 2002: 15). “Kaliteli ve ömür boyu yaygın eğitim” toplumların, yaşadıkları tüm olumsuzluklardan ve yozlaşmadan kurtulabilmesinin en etkin ve temel aracıdır.

Bütün bunlara ilaveten yapılması gereken son yapısal dönüşüm ise; hukuk sistemini etkin hale getirecek dönüşüm çalışmaları oluşturmaktır. Günümüzde teknolojinin geldiği noktada, teknolojinin tüm imkanlarından yararlanarak, etkin ve hızlı işleyen bir hukuk mekanizması oluşturabilmek mümkündür. Toplumsal hayattaki ekonomik ve siyasal süreçte, sosyal adaleti, sosyal barışı ve adil bir gelir dağılımını sağlamak için yasalar karşısında herkesin eşit olduğu hukuk sistemini oluşturmak gerekmektedir. Böyle bir sistemin oluşturulamaması ise toplumsal hayatın hemen hemen her aşamasında yozlaşmanın oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

SONUÇ

Ekonomik ve toplumsal yozlaşma, belli bir zamanda, belli bir mekanda ve belli bir toplumda görülen, sınırları çizilmiş bir olgu değildir; toplumsal hayatın her zaman dilimlerinde görülebildiği için zamansız, her türlü coğrafyada görülebildiği için mekansız ve her değişik toplumda görülebildiği için de küresel bir olgudur. Bu çerçevede nasıl ki yozlaşma belli bir zamana, belli bir mekana ve belli bir topluma has bir olgu değilse; tek bir zaman, tek bir ülke veya tek bir coğrafya için uygulanabilecek doğru, tam ve kesin bir etki sağlayacak “yozlaşmayı önleme formülü” olabileceğini söylemek de imkansızdır. Aynı şekilde, bir toplumun yozlaşmayı önlemek ve yozlaşmadan kurtulmak için geliştirdiği başarılı politika ve uygulamaların, bütün toplumlarda aynı düzeyde etkin olacağı ve/veya başarıyla uygulanabileceği de söylenemez.

Her toplumun, kendi ekonomik ve toplumsal yapısına ve kültürel ihtiyaçlarına uygun model, formül, politika ve eylem planları hazırlanarak uygulanması gerekmektedir. Fakat bununla birlikte, yozlaşmayı teşhis etmek ve çözüm önerileri üretmek amacıyla gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda, ancak “genel teşhis ve öneriler” geliştirilip sunulabilir. Bu genel öneriler içerisinden her ülkenin kendi şartlarına, içinde bulunulan zamanda ki imkanlara ya da yaşanan coğrafyaya en uygun olan seçenekler, ayrı ayrı değerlendirilerek uygulanabilir.

Sonuç olarak; bilgi toplumuna dönüşüm, e-devlet yapılanması, e-ticaretin yaygınlaştırılması, e-egitim sisteminin oluşturulması ve hukuksal alandaki yeniden yapılanmalar şeklindeki tüm yapısal dönüşümler, yozlaşmadan kurtulabilmek ve yolsuzlukları önleyebilmek için faydalanabilecek çağımızın en yeni, en etkin ve en önemli temel araçlarını, modellerini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yapısal dönüşümleri içeren bu araç ve modellerin, yozlaşma ve yolsuzlukların önlenmesinde tek seçenek olarak görülmediği, ancak başvurulabilecek öncelikli seçenekleri oluşturması gerektiği kabul edilmektedir. Aynı zamanda, bunlar bir toplum için değil, tüm toplumlar için önerilebilecek genel uygulama model ve araçları olarak da gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- AHISKA, Meltem (2002), "Bilgi, Toplum ve Demokrasi", **Bilgi Toplumuna Geçiş**, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Aralık, 112-123.
- AKGÜL, Birol (2004), "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Rekabet Gücüne Etkileri", **Standart Dergisi**, Sayı: 514, Sayfa: 63-72, Ekim-2004.
- AKTAN, C. Can (1993), "Politikada Rant Kollama", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 16, Sayı Aralık:119-136.
- AKOLAŞ, Arzu (2004), "Bilişim Sistemleri ve Teknolojilerinin Stratejik Bir Güç Olarak Rekabet Amaçlı Kullanımı", **Standart Dergisi**, Sayı: 514, Sayfa: 47-52, Ekim-2004.
- ALKAN, Türker (1993), **Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık**, Ankara: Bilgi Basımevi.
- ARIFOĞLU, Ali ve Abdullah KÖRNES vdğr (2002), **e-devlet Yolunda Türkiye**, Ankara: Türkiye Bilişim Derneği Yayını.
- BAYDAROL, Can (2003), "Sürdürülebilir Rekabet Gücü", **Sanayi Kongresi (10-11 Aralık 2002)**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Mart 2003.
- BOLAY, Süleyman (1997), "Siyasi Ahlak Olabilir mi?", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt II, sayı 14, Mart-Nisan:1303-1307.
- BOTTOMORE, T.B. (1984), **Toplum Bilim**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- CİNGİ, Selçuk (1994), "Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar", **H.Ü.İ.İ.B.F Dergisi**, XII:3-18.
- DPT (2003), **e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı 2003-2004**, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, Aralık.
- ERDİNÇ, Tahsin (1998), "Hukuk Devletinde Siyasette ve Yönetimde Etik (Ahlak)", **Siyasette ve Yönetimde Etik**, Adapazarı: Merkez Matbaacılık Ltd.Şti, Sayfa: 555-592.
- ERGUN, Turgay (1989) "Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, XI, 1, Mart:24-30.
- GÖZE, Ayferi (1987), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım,
- GÜRSELLER, Can Fuat ve Faruk DEMİR vd. (2002), **Devlet Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2002-8.
- HATEMİ, Hüseyin (1976), **Basın Ahlakı**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- JOHNSTON, M. (1986), **The Political Consequences of Corruption**, California: University of California.
- KAVRAKOĞLU, İbrahim (2004), "Küreselleşme ve Rekabet", **Anahtar**, Milli Produktivite Merkezi Yayını, Mayıs.
- KIRAY, B. Mübeccel (1992), **Örgütlemeyen Kent** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- KLITGAARD, Robert (1991), **Controlling Corruption**, California: University of California.
- KÖKER, Levent (1995), **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MUMCU, Ahmet (1969), **Osmanlı Devletinde Rüşvet**, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- OSTERFELD, David (2004), "Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma", **Temiz Toplum ve Temiz Siyaset**, (Derl: C.C.AKTAN), Ankara: T Yayınları: 21-33.
- STINBERG, S. Sheldon ve D.T. AUSTERN (1995), **Hükümet Ahlak ve Yöneticiler**, (Çev. Turgay ERGUN), Ankara: TODAİE Yayını.
- ŞAYLAN, Gencay (1975), "Toplumsal Değişme, Yönetimsel Bozulma ve Yolsuzluk", **Amme İdaresi Dergisi**, VIII, 4, Aralık: 83-96
- (1995), "Değişim ve Yolsuzluk", **Amme İdaresi Dergisi**, XXVIII, 3, Eylül: 3-17.
- TEKELİ, İlhan (2002), "Bilgi Toplumuna Geçiş", **Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları**, Ankara: Sayfa: 15-46.
- TEKELİ, İlhan ve G. ŞAYLAN (1974), "Rüşvet Kuramı", **Amme İdaresi Dergisi**, VII, 3, Eylül: Sayfa: 92-113.
- TOKÇUOĞLU, Alper (1977), "Devlete Bağımlı Çalışanlar ve Ücretler", **Amme İdaresi Dergisi**, X,4, Aralık 28-29
- TOSUN, Kemal (1980), "Yeniden Örgütlenme Sorunu", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Yönetim ve Organizasyon Dergisi**, 5: 9-11.
- TURAN, İlter (1986), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul: Der Yayınlar

- (1993), “Türkiye’de Siyasal Ahlak Sorunu”, **Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık**, (Derl: T. ALKAN), Ankara: Bilgi Yayınevi, Sayfa: 373-383.
- TURAN, Şerafettin (1993), “Tarih Boyunca Siyasal Ahlak”, **Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık**, (Derl: T. ALKAN), Ankara: Bilgi Yayınevi:315-336.
- TUTUM, Cahit (1976), “Yönetimin Siyasallaşması ve Partizanlık”,**Amme İdaresi Dergisi**, IX,4, Aralık, Sayfa: 28-31
- TÜRK DİL KURUMU (1975), **Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yayınları.
- TÜRKİYE BİLİŞİM DERNEĞİ (2002), **Bilgi Toplumuna Doğru (Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu)**, Mayıs, Ankara: TBD Yayını.